

O POTRZEBIE PERIODYZACJI STOSUNKÓW POLSKO-UKRAIŃSKICH

Historycy dokonując oceny dziesięciu wieków stosunków polsko-ukraińskich zwracają uwagę przede wszystkim na ich tragizm oraz niewykorzystane szanse pozytywnego ich ułożenia w przeszłości. Sądy te są niewątpliwie zgodne z prawdą, ale czy na tej podstawie można stwierdzić, iż bilans wzajemnego współżycia wypada ujemnie? Sądzę, że nie, bo choć wielu szans porozumienia nie wykorzystano, a Polska jako strona silniejsza wielokrotnie narzucała własną wolę zamieszkałej w jej granicach ludności ukraińskiej, to jednak w minionych stuleciach Ukraińcy wywierali znaczny wpływ na Polskę i Polaków - ich mentalność, kulturę, gospodarkę i życie polityczne. To dopiero pod koniec XIX i na początku XX wieku, wraz z kształtowaniem się ideologii nacjonalistycznych, Polacy i Ukraińcy z bagażu własnej przeszłości zaczęli wybierać i publicznie podkreślać to, co ich dzieliło, co nosiło znamiona antagonistyczne. Sytuację tę znacznie pogłębił system totalitaryzmu sowieckiego, usiłujący doprowadzić, wykorzystując historycznie ukształtowane sprzeczności klasowe, do utrwalenia w obu narodach negatywnych stereotypów.

Pragnąc zachęcić do dalszych badań nad dziejami stosunków polsko-ukraińskich chciałbym zaproponować ich następującą periodyzację, w oparciu o kryterium, czy w danym okresie historycznym wzajemne kontakty nosiły znamiona relacji międzypaństwowych, czy też przbiegały na płaszczyźnie stosunku państwa polskiego do zamieszkującej jej granice społeczności ukraińskiej.

Okres I (od X wieku do roku 1387) - charakteryzował się przewagą stosunków międzypaństwowych (wyrażanych przez obie panujące dynastie: Piastów i Rurykowiczów). Kończy się ona wraz z upadkiem państwowości ruskiej i włączeniem części ziem ruskich do Polski przez królową Jadwigę.

Okres II (obejmujący lata 1387 - 1648) - zasadniczą jego cechą był brak państwowości ruskiej, przy jednoczesnej silnej obecności etnosu ukraińskiego w życiu społeczno-politycznym Polski i znajdującego się z nią w unii Wielkiego Księstwa Litewskiego. Okres ten kończy wybuch wojen polsko-kozackich, w czasie których strona ukraińska uzewnętrzniła własne dążenia polityczno-państwowe.

Okres III (lata 1648 - 1667) - obejmował działania na płaszczyźnie militarnej i politycznej zmierzające do uzyskania przez ukraińskie elity społeczne autonomii w ramach Rzeczypospolitej, bądź Rosji, względnie zdobycie pewnej niezależności w drodze różnych sojuszy militarnych. Kres tym działaniom zadał pokój andruszowski, a w efekcie podział ziem ukraińskich między Polskę i państwo moskiewskie.

Okres IV (od roku 1667 do 1795) - mimo trendu polonizacyjnego elity pochodzenia ukraińskiego odgrywały znaczną rolę w kształtowaniu oblicza ówczesnej Rzeczypospolitej. Etap ten kończy trzeci rozbiór Polski, kiedy to wszystkie ziemie ukraińskie zostały wcielone do imperium rosyjskiego bądź austriackiego.

Okres V (obejmował lata 1795 - 1918) - stosunki między Polakami a Ukraińcami przebiegały wyłącznie na płaszczyźnie kontaktów dwóch zniewolonych etnosów, choć Polacy znacznie dominowali wśród warstw wyższych. Na przełomie XIX i XX wieku w Galicji obie narodowości rozpoczęły wzajemną rywalizację we wszystkich dziedzinach życia społecznego, co w efekcie doprowadziło w listopadzie 1918 r. do wybuchu wojny polsko-ukraińskiej.

Okres VI (zamykający się w latach 1918 - 1920) - charakteryzował się wzmożonym wysiłkiem Ukraińców w celu uzyskania niepodległego bytu państwowego, jednakże klęska wyprawy kijowskiej całkowicie uniemożliwiła działania w tym kierunku.

Okres VII (lata 1921 - 1939). W państwie polskim znalazła się znaczna, bo około 5 mln. społeczność ukraińska, która nie uzyskała spodziewanych praw w postaci autonomii terytorialnej czy też kulturalnej, co doprowadziło do wielu antagonizmów. Stosunki polsko-ukraińskie nie mogły być suwerennie kształtowane także między Rzeczpospolitą Polską a Ukraińską Socjalistyczną Republiką Radziecką, gdyż ta ostatnia była całkowicie uzależniona od decydentów bolszewickiej Moskwy.

Okres VIII (1939 - 1944) - obejmował lat II wojny światowej. Polacy i Ukraińcy znaleźli się wówczas pod panowaniem obcych reżimów okupacyjnych, które robiły wszystko, aby doprowadzić do jak największego zaozgonienia stosunków polsko-ukraińskich. Na zachodnich ziemiach ukraińskich i wschodnich terytoriach polskich doszło wówczas do bardzo krwawych walk polsko-ukraińskich, które do dziś mają silny rezonans w świadomości znacznych części obu narodów.

Okres IX (obejmował lata 1944-1991), zarówno dla Polaków jak i Ukraińców oznaczał brak suwerenności państwowej oraz znaczne uzależnienie od Związku Radzieckiego. Reżim dążył do całkowitej kontroli wzajemnych kontaktów, które starali się nawiązywać intelektualści i działacze opozycyjni. Cenną nić polsko-ukraińskiej współpracy nawiązano wówczas w dia-

Okres X (rozpoczął się w 1991 r. i trwa do dziś). Punktem przełomowym w stosunkach polsko-ukraińskich było ogłoszenie 24 sierpnia 1991 r. aktu niezależności Ukrainy. Od czasu średniowiecza po raz pierwszy wzajemne relacje między Polską a Ukrainą mogą być suwerennie kreowane przez oba podmioty państwowo.

Zaproponowana periodyzacja stosunków polsko-ukraińskich na przełomie 1000 lat może być w odniesieniu do niektórych okresów zabiegiem dyskusyjnym, sądzę jednak, iż wpłynie ona inspirująco na badania ukraińoznawcze w Polsce.

STANISŁAW STĘPIEŃ

LATYNIZACJA, CZY OKCYDENTALIZACJA? (W SPRAWIE NOWYCH KIERUNKÓW BADAŃ NAD ROLĄ WPLYWÓW Z ZACHODU W KSZTAŁTOWANIU SIĘ TOŻSAMOŚCI KOŚCIOŁA GREG- KOKATOLICKIEGO W POLSCE W LATACH 1595-1772)

Obchodzony w latach 1995-1996 jubileusz zawarcia unii Kościoła ruskiego w Polsce z Kościołem rzymskim i proklamowania jej na synodzie prowincjonalnym w Brześciu skłania do refleksji nad 400-letnią egzystencją Kościoła grekokatolickiego. W takiej zaś refleksji nie może zabraknąć miejsca na rozważenie kwestii tożsamości (czy identity) tego Kościoła. Skoncentrowanie się na tym problemie jest nieodzowne ze względu na jego pierwszoplanowe znaczenie w życiu religijnym katolików obrządku bizantyńsko-słowiańskiego w jego odmianie ruskiej (ukraińskiej). Konieczność podjęcia nowych badań wynika także z faktu, że w dotychczasowej historiografii polskiej odczuwa się brak systematycznego ustosunkowania się do tej istotnej kwestii. W dostępnych pracach historycznych, również najnowszych, trudno spotkać nawet określenie samego pojęcia tożsamości grekokatolicyzmu.

Wobec powyższego postanowiłem zająć się tą problematyką. W artykule pt. *Kościół grekokatolicki w Polsce do roku 1772 jako dzieło swojej epoki (w poszukiwaniu szerszych perspektyw badawczych)* opublikowanym w roku 1994 w tomie 2 wydawnictwa *Polska-Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa* podjąłem próbę wyjaśnienia omawianego pojęcia. Do osiągniętych wtedy wyników należało m.in. stwierdzenie, iż *obrzędek grekokatolicki, gdy chodzi o formy kultu religijnego, zwyczaj, normy kanoniczno-prawne oraz struktury organizacyjne i terytorialne, stał się swoistą syntezą kulturowanych tradycji wschodniochrześcijańskich i przyswojonych w imię wspólnoty wiary z Kościołem rzymskim elementów o proveniencji zachodniej, nie tylko zresztą ściśle religijnych*. Trwając w przekonaniu o słuszności teorii owej syntezy, czyli łączenia się, przeni-